

R. SHUTLER, Jr., M. E. SHUTLER, *Oceanic Prehistory*, Comings Publishing Company, Menlo Park, California 1975, 125 s., 12 ryc., 6 map.

Autorzy są Amerykanami i od 1952 r. prowadzą badania wysp południowo-zachodniego Pacyfiku pod względem etnograficznym i archeologicznym. W swej niewielkiej książeczce omówili główne problemy prehistorii wysp Pacyfiku i Australii. Obszar ten obejmuje około 25 tysięcy wysp i był stopniowo zasiedlany w czasach prehistorycznych.

We *Wstępie* autorzy stwierdzają, że prehistorię Oceanii należy zacząć od południowo-wschodniej Azji, gdyż stamtąd ludy migrowały ku oceanowi, zasiedlając wyspy. Początki badań archeologicznych tej części świata są świeżej daty. Większość ważniejszych badań zapoczątkowano dopiero po drugiej wojnie światowej, a wiele wyników badań nie jest jeszcze opublikowanych. Wprawdzie wyspy Pacyfiku dzieli się na Melanezję,

Polinezję i Mikronezję, lecz pod względem prehistoryczno-kulturowym nie wykazują one takich odrębności, gdyż są między nimi zbieżności kulturowe. W okresie lodowcowym wiele wysp było połączonych z kontynentem Azji oraz z Australią i Nową Gwineą. Wyspy różnią się wiekiem: jedne są bardzo starożytne, a inne młodsze, powstałe w wyniku działalności wulkanicznej i sejsmicznej ewentualnie na skutek gromadzenia się koralu; ostatnie zjawisko dotyczy głównie Mikronezji. Obszary Oceanii są zróżnicowane pod względem przyrodniczym, w związku z tym kształtowały się różne rodzaje kultur.

Południowo-wschodnia Azja. Dzieje ludzkości sięgają tu wielu tysięcy lat. Stwierdza się nawet kopalne hominidy podobne do afrykańskich. Na Jawie znaleziono

szczątki pitekanropa. *Homo erectus* typu pitekanthropoidalnego żył tu przed niespełna dwoma milionami lat (znalezisko dziecka w Modżokerto). Inny rodzaj osobnika z grupy *homo erectus* jest poświadczony na Jawie i datowany na 830 tysięcy lat. W okresie plejstocenijskim *homo erectus* przekształcił się w *homo sapiens*, którego szczątki zostały znalezione na Jawie, Borneo i Filipinach. Dzięki pomostom lądowym (gdyż poziom oceanów w okresie lodowcowym był znacznie niższy) grupy ludzkie przedostawały się z Azji w kierunku południowo-wschodnim aż po Australię i zasiedlały stopniowo szereg wysp powstałych wskutek podniesienia poziomu wód po stopieniu się lodowców. W Azji południowo-wschodniej okres paleolitu dolnego jest łatwo dostrzegalny, lecz okresy środkowy i górny nie są uchwytny. Toteż zamiast terminów odnoszących się do pojęcia „paleolit” autorzy przyjmują określenia przypisujące znaleziska poszczególnym stadiom plejstocenu. Kultury paleolityczne omawianego obszaru nie są dobrze poznane. Mało jest stanowisk.

Następnie autorzy omawiają znaleziska z poszczególnych krajów południowo-wschodniej Azji. W Birmie są to stanowiska typu Anyath, które na podstawie narzędzi dzieli się na dwie fazy. Faza wczesna przypada na środkowy plejstocen i rozpada się na trzy podfazy wyznaczone stratygraficznie. Narzędzia są zróżnicowane i obejmują zarówno formy rdzeniowe, jak i odłupkowe. Drugi okres Anyath, datowany na późny plejstocen, odznacza się narzędziami jak w okresie poprzednim, ale jako nowość dochodzą pewne rodzaje ostrzy odłupkowych. W okresie tym brak ostrzy typu lewaluaskiego, charakterystycznych dla Europy, Afryki i Bliskiego Wschodu.

Na Jawie zarejestrowano przemysły (autorzy nie stosują tego terminu, lecz piszą o „narzędziach”) datowane na środkowy plejstocen. Narzędzia są zróżnicowane i w części przypominają typ Anyath. Tu występują już prawdziwe tłuki pięściowe. Niektóre drobne narzędzia noszą znamiona stosowania techniki lewaluaskiej. Okazy z tego okresu znaleziono również na Sumatrze, Bali i Borneo. Dalej skrótowo autorzy omawiają narzędzia z Malakki, Tajlandii i północnego Wietnamu. W dwu ostatnich krajach przemysły dolnego paleolitu są reprezentowane przez kolekcje zebrane na powierzchni. W północnym Wietnamie zarejestrowano odłupki typu lewaluaskiego, lecz nie znaleziono rdzeni ani lewaluaskich, ani mustierskich. Te przemysły dolnopaleolityczne autorzy wiążą z *homo erectus*. Ogólnie biorąc, przemysły tutejsze uważa się za zacofane, które to określenie uzasadnia się rzadkością tłuków pięściowych i narzędzi z odłupków.

Następnie autorzy omawiają górnopaleolityczne przemysły datowane na późny plejstocen. Narzędzia z tego okresu zarejestrowano na Jawie (tu znaleziono też resztki *homo sapiens* razem z narzędziami kościanymi, rogo-

wymi i odłupkowymi), Celebesie (m. in. kilka typów narzędzi odłupkowych), Borneo (tu np. znaleziono czaszkę *homo sapiens*, datowaną metodą radiowęglową na 39600 ± 1000). Dalej omawia się Filipiny, gdzie w jaskini Tabon na Palawanie odsłonięto długą sekwencję osadniczą z okresu 45–50 tys. lat do około 9500, a Fox wyróżnił pięć jej poziomów. Stąd pochodzi przemysł odłupkowy związany z resztkami *homo sapiens*, datowany radiowęglą na 23200 ± 1000 lat temu. Stwierdzono tam brak ostrej granicy typologicznej między przemysłami środkowego i późnego plejstocenu oraz większy udział narzędzi z rogu i kości.

W zespole narzędzi zwanym Hoa Binh panującym typem było ostrze wykonane z otoczaka, występowały też narzędzia z odłupków odbitych od otoczków. Ponadto — rzecz znamienita — w górnych poziomach stanowisk typu Hoa Binh odkryto ceramikę zdobioną odciskami sznura. Stanowiska tego typu zarejestrowano w Birmie, Wietnamie, Tajlandii, Kambodży i Malakce, przy czym występują one na obszarach znacznie zróżnicowanych pod względem przyrodniczym. Daty radiowęglowe wskazują na długie trwanie tradycji Hoa Binh. Najstarsza przypada na 11690 ± 560 lat temu, lecz nie odnosi się do poziomu najniższego. Przypuszcza się, że tradycja ta sięga 13–14 tysięcy lat temu. Późne daty to 4800 ± 800 , 7622 ± 300 i 6340 ± 70 lat temu. Stwierdzono, że w późnym okresie istniała tam uprawa ziemi. Poświadczono znajomość migdałów, grochu, pieprzu, kasztana wodnego, ogórka, dyni i innych roślin w okresie 10000–6000 lat p. n. e. Brak pewności, czy rośliny te były uprawiane, lecz raczej tak; np. Sauer już przed laty twierdził, że południowo-wschodnia Azja była wczesnym centrum upraw ogrodowych i rolnych. W związku z tym nasuwa się przypuszczenie, że miało to miejsce w tym czasie, gdyż również na Bliskim Wschodzie i w Ameryce Środkowej rozpoczął się proces neolityzacji, który charakteryzowały — wprowadzenie uprawy ziemi, osiadły tryb życia, nadto znajomość ceramiki naczyńowej i pewnych innowacji technicznych. Naszym zdaniem, ta ilość niezależnych od siebie koincydencji w rozwoju cywilizacyjnym jest wyrazem jakiegoś powszechniejszego prawa rozwoju kultur i cywilizacji, zwłaszcza że we wszystkich trzech ośrodkach, jak można przypuszczać, nowy rodzaj wytwórczości rozwinął się samorodnie; za oryginalnością rozwoju przemawia fakt, że we wszystkich trzech regionach przedmiotem uprawy były rośliny miejscowe.

Początki wytwarzania żywności. Jest w tym rozdziale opisany proces neolityzacji. Na ważnym stanowisku Non Nok Tha w Tajlandii wyróżniono trzy poziomy kulturowe. Poziom najstarszy charakteryzował się występowaniem ceramiki zdobionej motywami rytymi, stempelkowymi i sznurowymi, ziaren ryżu (nie wiadomo, czy już uprawianego) oraz kości takich zwierząt, jak pies, świnia i bydło zebu. A więc stanowisko było za-

siedlone prawdopodobnie przez ludność zajmującą się rolnictwem i hodowlą. Faza najstarsza może być datowana najwcześniej na V tysiąclecie p. n. e., a jej schyłek przypada około 3000 lat p. n. e. Z kolei okres środkowy (3000 p. n. e. — 300 n. e.) odznaczał się występowaniem brązu i wytwórczości rękodzielniczej. Okres ostatni kończy się około 1100 r. n. e.; w tym czasie wprowadzono buddyzm oraz pojawiła się mokradłowa uprawa ryżu, a ponadto w gospodarce pewną rolę odgrywała hodowla bawołów. W Ban Kao w Tajlandii, gdzie osadnictwo sięga 2000 lat p. n. e., stwierdzono znajomość rolnictwa oraz hodowlę świń.

Na Tajwanie rozkopano dwa stanowiska, na których ceramika sznurowa leżała pod dwu różnymi późnoneolitycznymi poziomami kulturowymi. Początki ceramiki sznurowej sięgają 9000 lat p. n. e., przy czym uzyskano także jej datę radiowęglową, która wynosi nawet 19670 ± 450 lat temu, lecz autorzy nie uważają jej za pewną. Analiza pyłkowa wykazała, że na środkowym Tajwanie powtarzające się wypalanie lasów można datować już na około 9000 lat p. n. e., ale intensywne rolnictwo dopiero od 2500 p. n. e. Niektórzy badacze wiążą zjawisko ogniowej deforestacji z początkami rolnictwa, które miałyby być rozwijane przez twórców ceramiki sznurowej.

We wschodniej Indonezji (Timor) świadectwa rolnictwa i wytwórczości ceramicznej przypadają na 4500 lat temu. Po kulturze ceramiki sznurowej rozwijała się kultura Lungszan, której twórcy również zajmowali się rolnictwem, a nadto łowiectwem, rybołówstwem i zbieractwem. Przy okazji tych stwierdzeń warto dodać, że Azja południowo-wschodnia pozostawała zapewne pod wpływami kultur neolitycznych Chin, gdzie również ceramika sznurowa jest starsza, a kultura Lungszan późniejsza.

Rolnictwo Oceanii opiera się na roślinach typowych dla Azji południowo-wschodniej. W Tajlandii znaleziono ryż sprzed 4000 lat p. n. e., lecz nie wiadomo, czy był on wtedy uprawiany. Niektórzy badacze sądzą, że uprawę ryżu miała miejsce w Indonezji już około 6500 lat p. n. e., za czym ma przemawiać rodzaj sierpów. Fakt, że na Nowej Gwinei elementy gospodarki neolitycznej (hodowla świń i przypuszczalnie uprawa ziemi) pojawiły się około 5000 lat p. n. e. dowodzi, że początki gospodarki neolitycznej w Azji południowo-wschodniej są rzeczywiście wczesne (starsze niż na Nowej Gwinei). Wielu badaczy uważa, że zabytki neolityczne południowo-wschodniej Azji mają analogie w lungszańskich kulturach Chin, a neolityzacja wiązała się z migracją rasy mongoloidalnej. Około 3000 lat p. n. e., znów podobnie jak na drugim końcu Azji (w Palestynie), zaczyna się na Dalekim Wschodzie epoka brązu. Jedni sądzą, że te innowacje gospodarcze i techniczne przenikały z kontynentu, z obszaru Chin, a inni — odwrotnie, że były one w południowo-wschodniej Azji rodzime. Naszym

zdaniem pierwszeństwo należy dać kontynentowi, gdyż tu tradycje postępu kulturowego były głębsze; przy okazji przypomnijmy hipotezę Edmonsona o środkowoazjatyckim pochodzeniu ceramiki w Starym Świecie.

Australia. W świetle dotychczasowych ustaleń pierwsi ludzie pojawili się tu w okresie późnego plejstocenu. Wprawdzie pomosty lądowe ułatwiały przesiedlenie się ludzi z kierunku azjatyckiego, lecz musiały też być w użyciu środki transportu wodnego, gdyż między Australią i Azją nie było nieprzerwanej drogi lądowej. Znaleźiska kości ludzkich z okresu plejstocenu należały tu do *homo sapiens*, który był podobny do współczesnego tubylczego człowieka Australii. Najbardziej prymitywne reszki szkieletów pochodzą z Kow Swamp w północnej Wiktorii. Datuje się je na 10–8 tysięcy lat temu. Czaszka z Talgai ma co najmniej 14 tysięcy lat; inna jest datowana na 12900 ± 120 lat temu. Lecz najstarszy szkielet człowieka liczy 25 tysięcy lat i został znaleziony koło jeziora Mungo w zachodniej części Nowej Południowej Walii; warto odnotować, że uzyskano też datę tego stanowiska: 32 tysiące lat. Występuje opinia, że współcześni tubylcy Australii są rezultatem zmieszania się kilku typów rasowych, natomiast niektórzy inni badacze uważają, że chodzi o typ jednolity, nie zmieszany.

Mulvaney zaproponował podział pradziejów Australii na trzy okresy. Okres najstarszy, związany z pierwszymi migracjami, miałyby charakteryzować narzędzia otoczkowe, rdzenie i narzędzia z odłupków, przy czym narzędzia te nie były oprawiane. Okres następny, z drobnymi, pomysłowymi narzędziami, miał trwać mniej więcej od 10 tysięcy lat temu. Zaczęto wówczas wprowadzać oprawy do narzędzi. Okres ostatni przypada na czas kontaktów z Europejczykami i nazywa się adaptacyjnym, kiedy to była w użyciu mniejsza ilość rodzajów narzędzi. Warto odnotować, że narzędzia z fazy najwcześniejszej, tzw. tradycji rdzeni i drapaczy, przetrwały do czasów współczesnych. W tymże okresie występowały między innymi narzędzia otoczkowe, przypominające formy paleolityczne z południowo-wschodniej Azji. Z tego też czasu pochodzą odkryte np. w jaskini Koonalda w południowej Australii ryty naskalne: krzyżujące się linie i meandry. Na Tasmanii odkryto materiały nawiązujące do tego najstarszego okresu. Z kolei faza narzędzi drobnych, zaczynająca się około 10 tysięcy lat temu, odznaczała się między innymi mikrolitami. Tu uwadze badaczy zbieżności kulturowych polecamy fakt, że mikrolityzacja narzędzi w tym czasie miała miejsce także w Europie i innych częściach Starego Świata, ale również w Indonezji.

Pierwotni Australijczycy nigdy nie przyjęli rolnictwa, mimo że stykali się z ludami rolniczymi. Jeszcze przed okresem kontaktów z Europejczykami flotylle żeglarzy z Celebesu corocznie przybijały do brzegów Ziemi Arnhema, by nawiązywać pokojowe kontakty. Australijczycy byli nawet zatrudniani jako członkowie załóg.

W wyniku tego mieszkańcy Australii przejęli szereg elementów wyższej kultury: łódź z żaglem, metalowe haczyki do połowu ryb, fajkę itp., oraz niektóre wyrazy z języka przybyszów. Zanotowano też wpływy z Nowej Gwinei, przypadające na okres znajomości rolnictwa, lecz nie doprowadziły one do przejścia metod uprawy. Jam, taro i inne rośliny były na Nowej Gwinei uprawiane, lecz w Australii stanowiły jedynie przedmiot zbieractwa. Zapożyczenia z wyższych kultur ograniczały się do pojedynczych elementów a nie ich kompleksów.

Melanezja. Pod względem antropologicznym mieszkańcy Melanezji nawiązują do ludności południowo-wschodniej Azji określanej jako Austromelanezjczycy i Melanoidzi. Prowincja ta dzieli się pod względem językowym na dwie grupy: austronezyjską i papuaską. Analiza języków austronezyjskich wykazała, że ich pochodzenie należy wiązać również z południowo-wschodnią Azją.

Nowa Gwinea dostarczyła świadectw bytności człowieka w późnym plejstocenie. Najstarsze stanowiska archeologiczne występują w wyżynnych partiach wyspy; tu leży między innymi Kosipe. Dzięki datowaniu radiowęglowemu początki osadnictwa w tym rejonie określa się na 25 tysięcy lat p. n. e. Inne stanowisko, datowane radiowęglem na 8700 lat p. n. e., odkryto w schronisku skalnym Kafavana na wschodnich wyżynach. Stanowisko w schronisku skalnym Kiowa, w okolicy Chimbu, też położone na wyżynach wschodnich, było wielofazowe: najstarsze osadnictwo wydatowano tu na 8400–4000 p. n. e., druga faza przypadała na 4000–3000 p. n. e. (m.in. poświadczono obecność świni); fazę ostatnią charakteryzują narzędzia gładzone i ceramika. Tak więc elementy kultury neolitycznej ukształtowały się na Nowej Gwinei około 3000 lat p. n. e., a hodowla świń pojawiła się przypuszczalnie już w V tysiącleciu p. n. e. Dalsze stanowisko z paleolitycznym inwentarzem odkryto w schronisku skalnym Yuku, na wyżynach zachodnich; górny poziom osadnictwa ma datę 9780 ± 150 lat temu. Jeszcze inne stanowiska z paleolitycznymi przemysłami późnego wieku to Niobe i Batari, oba w schroniskach skalnych. Dobrze datowane świadectwa gospodarki rolniczej pochodzą z dwu stanowisk w wąwozie Waghi oraz w Manton i Kuh; sięgają one III tysiąclecia p. n. e. (2650); w dodatku w Kuh odkryto też ślady domostw. We wczesnoneolitycznym inwentarzu wystąpiły kopaczki kijowate, rodzaje łopat, ostrza do siekier, zbrojniki do kijów, noże kamienne itp.

Autorzy stwierdzają, że niektóre narzędzia przedneolityczne mają analogie w południowo-wschodniej Azji i Australii. Przemysły odznaczały się konserwatywnością i wiele z dawnych narzędzi przetrwało do dziś. Należy podkreślić, że większość roślin uprawnych i hodowanych zwierząt jest tu pochodzenia azjatyckiego. Rolnictwo o rozwiniętej technice w partiach wyżynnych

sięga IV w. p. n. e., natomiast pierwsi mieszkańcy Nowej Gwinei byli łowcami i zbieraczami. Późniejsze, nowsze techniki wytwarzania żywności pojawiły się pod wpływem migracji ludności z zewnątrz. Mało jest danych archeologicznych odnoszących się do obszarów nizinnych. Stanowiska z tych części wyspy pochodzą z pierwszych wieków naszej ery (np. Nabira 4, Collingwood Bay); zamieszkiwały je ludy znające rolnictwo i hodowlę. Nie jest zbadana zachodnia część wyspy; można przypuszczać, że przyszłe badania rzucą światło na najwcześniejszy okres przejmowania elementów kultury z zewnątrz.

Z kolei mniejsze wyspy Melanezji dostarczyły świadectw ilustrujących proces rozprzestrzeniania się ludów Oceanii. Mianowicie na Nowej Brytanii i na Archipelagu Bismarcka znaleziono narzędzia mające analogie na Nowej Gwinei. Ceramika o stylu lapitańskim została odkryta wzdłuż wybrzeży Nowej Gwinei oraz na innych wyspach Melanezji, a nawet w Polinezji (ceramikę tę datuje się na 2000 p. n. e.). Szerokie rozprzestrzenienie wykazują również wyroby z obsydianu. Lecz niektóre wyspy nie są poznane pod względem archeologicznym. Interesującego odkrycia dokonano na wyspie Nuamata: służyła ona za cmentarzysko mieszkańcom innych wysp (odkryto dużą liczbę naczyń z resztkami szkieletów). Również wyroby znalezione na Archipelagu Bismarcka mają analogie w starszych przemysłach na Nowej Gwinei, skąd dostały się w późnym plejstocenie lub wczesnym holocenie.

Następnie autorzy omawiają ceramikę o stylu lapitańskim, która odznaczała się bardzo szerokim zasięgiem i zamierzonym wiekiem. Określenie stylu pochodzi od nazwy stanowiska na Nowej Kaledonii. Była ona częścią kompleksu kulturowego, z którego wyrosła kultura Polinezji, a jej zasięg przebiega od zachodniej Melanezji do zachodniej Polinezji. Twórcy tej ceramiki zasiedlali wybrzeża morskie. Jedno z ważniejszych stanowisk rozkopano na wyspie Watom. Współ z ceramiką lapitańską znaleziono tam krążki z muszli, odłupki z obsydianu i ostrza siekier z bazaltu. Zasiadlenie tego stanowiska zaczęło się, jak wykazują daty radiowęglowe, przed 470 p. n. e. i trwało jeszcze przez wiele wieków. Przed rokiem 1250 n. e. wskutek wybuchu wulkanu osadnictwo zostało przerwane, a nowi osadnicy, będący przodkami dzisiejszych Tolajów, nie posługiwali się ceramiką. Jest to fakt świadczący, że nie wszędzie postęp kulturowy odbywał się w linii prostej. Na Archipelagu Bismarcka ceramika lapitańska występuje jako wyposażenie grobów. Często współ z nią znajdowano wyroby obsydianowe. Uzyskano jej daty radiowęglowe: 1000 i 825 lat p. n. e. Obsydian pochodził z wyspy Talasea i rozchodził się na odległość 270, 500, a nawet 2000 km. Jest to obok ceramiki wyraźne świadectwo dalekosieżnych kontaktów morskich w I tysiącleciu p. n. e. Lecz kontakty takie miały miejsce również wcześniej. Tak

na przykład na około 6000 lat temu datuje się w jaskini Balof na Nowej Irlandii warstwy z narzędziami odtupkowymi, mającymi analogie na innych wyspach.

Poszczególne wyspy Melanezji dostarczyły materiałów z różnych wieków i tysiącleci — znak, że były one zasiedlane nie w wyniku akcji planowej, lecz przypadkowo i w rezultacie sporadycznych migracji. Jedne były zaludniane w okresie przedneolitycznym, a inne dopiero przez rolników znających ceramikę.

Warto odnotować, że na Nowej Kaledonii odkryto ponad 400 stożkowatych kurhanów o wysokości 2,5 m i średnicy 10–15 m. Niektóre z nich zostały rozkopane, w wyniku czego stwierdzono, że wewnątrz znajdowała się cylindryczna konstrukcja, średnicy 1–2 m i wysokości 1–2,5 m, zbudowana z twardej wapiennej zaprawy murarskiej, zawierająca muszle, bez żadnego inwentarza kulturowego. Uzyskano daty radiowęglowe: 5120, 7650 i 10 950 p. n. e. Autorzy piszą, że taka wczesna chronologia może wynikać z datowania muszli osiadłych na dawnych, martwych koralach. Na wyspie tej odkryto też aleje kamienne, petroglify oraz szerokie tarasy rolnicze, lecz nie udało się połączyć tych elementów w jeden zespół kulturowy. A więc mamy tu do czynienia z megalitami, które to zagadnienie autorzy książki powinni byli omówić szerzej, gdyż architektura megalityczna jest jednym z ważniejszych zjawisk prehistorycznych. Naszym zdaniem (biorąc pod uwagę pozycje wyjściowe w Azji i dane z Wyspy Wielkanocnej) mogą one liczyć co najmniej tysiąc lat, choć z drugiej strony wiadomo, że „żywe” megality zastali w Oceanii w czasach nowożytnych podróżnicy europejscy.

Na Nowych Hebrydach wyróżniono cztery ceramiczne tradycje sięgające VII w. p. n. e. Tu podobnie jak na wyspie Watom wybuch wulkanu około 1400 r. n. e. przerwał rozwój, a po tym wydarzeniu nowi mieszkańcy mieli prymitywniejszą kulturę, gdyż nie znali ceramikę.

Omawiając osadnictwo na wielu wyspach, autorzy piszą o występowaniu ceramikę lapitańskiej. Nie wiadomo, czy jej rozprzestrzenienie było wynikiem migracji, dyfuzji czy kontaktów handlowych. Jest charakterystyczne, że spotyka się ją głównie na wybrzeżach. Według niektórych autorów ceramika ta ma być świadectwem szybkiego rozprzestrzenienia się języków austronezyjskich, związanych z ekspansją ludności rolniczo-nadmorskiej. W zakończeniu rozdziału autorzy stwierdzają, że wyjściowych źródeł kultury Melanezji należy doszukiwać się na kontynencie azjatyckim.

Polinezja. Dane lingwistyki i archeologii wykazują, że zachodnia część Polinezji została zasiedlona w II tysiącleciu p. n. e. Również tu wczesne daty radiowęglowe (1140 i 820 p. n. e.) odnoszą się do ceramikę lapitańskiej, mającej analogie na wyspach Fidżi. Uważa się, że kultura rozwijała się tu przede wszystkim na Samoa, która to wyspa uchodzi za kolebkę kultur Polinezji. Pod względem archeologicznym zostały poznane głów-

nie wyspy Samoa i Tonga. Obserwuje się tu rozwój i przemiany w obrębie ceramikę, która początkowo miała styl lapitański (ceramika ornamentowana), a później (około 500 p. n. e.) stała się bardziej uproszczona, sprymitywowana. Niektórzy badacze przypuszczają, że twórcami ceramikę lapitańskiej były grupy ludności poruszającej się od wybrzeża do wybrzeża w celu eksploatacji pokładów mięczaków w lagunach. Z czasem osiągnęli oni poziom gospodarki rolniczej. Tak czy inaczej — na początku naszej ery przemieszczające się grupy ludności polinezyjskiej były w stanie upowszechnić nowy rodzaj gospodarki na centralnych wyspach wschodniej Polinezji.

Ślady najstarszego osadnictwa we wschodniej Polinezji pochodzą z Markizów. Wyróżniono tu cztery fazy rozwoju kulturowego. Faza inicjalna przypadała na lata 300–600 n. e., cechowała ją gospodarka typu morskiego, znano prostą ceramikę. Uważa się, że impulsy rozwojowe wywodziły się z Samoa. Fazę drugą datuje się na lata 600–1300, a trzecią na 1300–1600. W kierunku wschodnim wpływy kulturowe osiągnęły Wyspy Wielkanocnej, gdzie najstarsze osadnictwo datuje się mniej więcej na 500 r. n. e. Powstały różne teorie i hipotezy, nie wyłączając astronautycznej, by wyjaśnić zagadki tej wyspy. Tymczasem analiza zabytków kopalnych i dane językowe świadczą, że Wyspa Wielkanocna została zasiedlona przez przybyszów ze wschodniej Polinezji. Tu autorzy wspominają o poglądach Heyerdahla, który uważał, że wyspa ta wespół z innymi częściami Polinezji została skolonizowana przez żeglarzy z południowej Ameryki. Lecz argumenty językowe i archeologiczne przeczą temu, co nie wyklucza jednak sporadycznych kontaktów z Ameryką, za czym przemawia np. hodowla słodkich kartofli.

Wyspy Hawajskie zostały najpierw zasiedlone z kierunku Markizów; nastąpiło to około 650 r. n. e. Nowa Zelandia była zasiedlona około 1000 r. n. e. W tamtejszej kulturze maoryjskiej stwierdza się wczesne impulsy idące z Tahiti. Lecz prehistoria wielu wysp Polinezji nie jest znana. Mangarewa była skolonizowana przypuszczalnie przez przybyszów z Markizów około 1200 r. n. e. Osadnictwo na innych wyspach szło z Wysp Towarzystw. Szereg małych wysp Polinezji (Fila, Nowe Hebrydy, Salomona i in.) zostało zasiedlonych późno — w wyniku migracji z Polinezji zachodniej.

Mikronezja. Badania archeologiczne są tu niedostateczne i odnoszą się głównie do części zachodniej. Na Wyspach Mariańskich stwierdzono istnienie dwu poziomów kulturowych: Prelatte i Latte (chodzi o podwójne szeregi słupów kamiennych, które służyły za podpory domów). Okres wczesny charakteryzuje obecność ceramikę oraz pochówki z wyprostowanymi szkieletami. Zaczął się on w XVI w. p. n. e. (1527). Okres późniejszy cechowało zakładanie typowych kamiennych fundamentów; w dalszym ciągu była znana ceramika i szereg narzędzi nawiązujących do fazy wcześniejszej; jęgo po-

czątek przypada na IX w. n. e. (845). Stwierdzono, że przed pojawieniem się Europejczyków ludność знаła uprawę ryżu. Natomiast na Wyspach Karolińskich stwierdzono kulturę odmienną od inwentarzy z Wysp Mariańskich. Źródła dostarczyły dwóch rodzajów ceramiki: wczesnej niepowlekanej i późnej powlekanej. Pierwsza jest datowana na okres od 176 do 847 n. e. Również i tutaj kultury wykazywały powiązania z południowo-wschodnią Azją, za czym przemawiają między innymi paciorki znalezione na wyspie Palaus. Interesujących odkryć dokonano na wyspie Ponape: odsłonięto kamienne struktury z pochówkami obramowanymi murami bądź ich pozbawione oraz kamienne i koralowe platformy mające czasami pośrodku jamę, a ponadto rządowe i prostokątne ogrodzenia. Z Ponape uzyskano daty radiowęglowe od 1180 do 1430 r. n. e. Stwierdzono ponadto związki językowe między południową Melanezją a Mikronezją. Analiza inwentarza narzędziowego wykazała też powiązania z południowo-wschodnią Azją oraz kontakty z Japonią.

I wreszcie rozdział ostatni, zatytułowany *Prahistoria Oceanii w perspektywie*, stanowi podsumowanie poprzednich rozważań, dlatego nie będziemy go tu streszczać.

Przy końcu książki znajduje się pouczająca tabelka, na której autorzy strzałkami pokazali, jak stopniowo przenikały wpływy z południowo-wschodniej Azji, a następnie od wysp do wysp. Otóż wpływy najstarsze (400 000 lat temu) stwierdzono na Filipinach, skąd kultury rozprzestrzeniały się do Mikronezji i przypuszczalnie Polinezji. Później, lecz również bardzo wcześnie, sięgnęły one

Indonezji (200 000 lat temu), skąd kultury rozchodziły się ku Mikronezji, a przede wszystkim w kierunku Australii i Nowej Gwinei, i następnie przenikały dalej. Gałązki rozchodzenia się wpływów zazębiają się o siebie.

Jak wynika z bibliografii, książka ta jest jedynym syntetycznym opracowaniem prahistorii tej części świata. Autorzy przedstawili w skrócie wyniki opracowań uzyskanych na poszczególnych wyspach i archipelagach i pokusili się o wykazanie analogii między odległymi niekiedy regionami. Lecz praca nie jest w pełni nowoczesna; przede wszystkim brak w niej próby wyróżnienia takich jednostek klasyfikacyjnych, jak „kultura” i „przemysł”. Już to, co autorzy piszą o niektórych rodzajach inwentarza, np. o ceramice, w której wyróżnili kilka „tradycji”, dowodzi, że zabytki można łączyć w poszczególne kultury. Odczuwa się jeszcze jeden brak. Otóż autorzy są zarazem badaczami współczesnych prymitywnych kultur Oceanii, w związku z czym należałoby oczekiwać wniosków osiągniętych z porównania kultur współczesnych z kopalnymi kulturami przeszłości. W dodatku niektóre ważne zagadnienia zostały potraktowane marginesowo, jak np. sprawa budowli megalitycznych, o których wiadomo, że nie tylko sięgały w przeszłość co najmniej tysiąc lat, lecz były przedmiotem „żywych” kultów i obrzędów w okresie kontaktów z Europejczykami. Mimo to praca jest bardzo cenna ze względu na pionierski charakter i wprowadzenie w ogólną problematykę Oceanii.

Zygmunt Krzak

Adres autora:

Dr Zygmunt Krzak
Zakład Epoki Kamienia IHKM PAN
00-140 Warszawa, Świerczewskiego 105

P.III.272

acc. 18/48/P